

Algemeen belang cruciaal voor publieke moraal

Voor de Amerikaanse socioloog Amitai Etzioni is niet het individu het belangrijkste in onze samenleving, maar zijn gemeenschappen (maatschappelijke groeperingen) van veel grotere waarde. Deze groepen zijn cruciaal voor het algemeen belang, voor de samenleving en voor de moraal.

VRIJPLAATS

door Amitai Etzioni

De morele waarde van mensenrechten en vrijheid is zo belangrijk voor wetenschappers, activisten en andere burgers in het Westen, dat ze min of meer als vanzelfsprekende waarheden worden beschouwd. Ik deel dat, maar stel daarbij wel de volgende vraag: bieden mensenrechten en vrijheid voldoende morele basis voor een goede maatschappij? En als dat niet het geval is, wat zou er dan aan moeten worden toegevoegd? Als het algemeen belang een wezenlijk onderdeel uitmaakt (of zou moeten uitmaken) van onze gedeelde morele overtuigingen, hoe zou aandacht voor het algemeen belang dan verzoend kunnen worden met aandacht voor mensenrechten en vrijheid? Ik wil hier een pleidooi voeren om het algemeen belang als een centraal onderdeel van onze publieke moraal te beschouwen.

Het morele appel dat van rechten uitgaat, is voor veel westerlingen vanzelfsprekend. Voor het algemeen belang is dat niet het geval. Veel libertijnen en een aantal liberalen zijn van mening dat elk individu zijn of haar beslissingen zou moeten baseren op het nut ervan voor zichzelf. De samenleving zou haar beleid moeten funderen op de verzameling individuele keuzes. Ze vermijden uitspraken die sterk de nadruk leggen op het gemeenschappelijk belang, omdat ze bang zijn dat de overheid in verleiding zou kunnen komen mensen te dwingen zich eraan te houden. Dit zou de individuele vrijheid – een verworvenheid die voor libertijnen en liberalen alle andere te boven gaat – inperken.

Rendement

In werkelijkheid is het algemeen belang niet hetzelfde als een optelsom van alle afzonderlijke of persoonlijke belangen in een samenleving. Het omvat belangen die alle leden en instituten van een bepaalde gemeenschap dienen. Daar horen ook zaken bij die geen specifiek herkenbare groep dienen en zaken die toekomstige generaties zullen dienen. Bijdragen aan het algemeen belang bieden vaak geen direct rendement of profijt en dat maakt het lastig te voorspellen wie er op de lange termijn voor-

De socioloog Amitai Etzioni is een van de grondleggers van het communitarisme. Deze politiek-filosofische stroming houdt zich bezig met de verhouding tussen individu en maatschappij. Niet de markt of de staat is het uitgangspunt, maar de gemeenschap. Dat is de bron van waarden en normen, die het leven van mensen zijn en richting geeft. Het werk van Etzioni is een van de belangrijkste inspiratiebronnen van premier Balkenende. [foto ICA

deel van zullen hebben. Maar leden van gemeenschappen die het algemeen belang steunen, investeren er niet alleen in omdat zij of hun kinderen er (waarschijnlijk) voordeel van zullen hebben, maar omdat ze het beschouwen als iets wat gekoesterd moet worden. Voorbeelden van algemeen

belang zijn: fundamenteel onderzoek, nationale defensie en milieubescherming.

Profiteren

Fundamenteel onderzoek wordt breed erkend als een zaak van algemeen belang, zelfs door liberale economen. Uit onderzoek blijkt dat fundamenteel weten-

schappelijk onderzoek meestal pas na decennia resultaat oplevert. Individuen die erin investeren kunnen dus nauwelijks rendement verwachten. Het is vaak erg moeilijk te voorspellen wat het onderzoek zal opleveren en onmogelijk om te voorspellen wie ervan zullen profiteren. Desondanks investeren samenlevingen in fundamenteel onderzoek, ten bate van de gemeenschap. Hetzelfde geldt voor nationale veiligheid. Alle burgers betalen mee aan belasting die besteed wordt aan Defensie en nationale veiligheid. Dit geld is bestemd voor de verdediging van het land als geheel – van de collectieve instellingen en middelen die de individuele burger overstijgen. Het eindproduct, nationale veiligheid, komt de gemeenschap als geheel ten goede. Het is een zaak van algemeen belang. Milieubescherming, waar klimaatbeheersing en het ontwikkelen van duurzame energiebronnen ook bij horen, levert enkel op de lange termijn resultaat op. Het is onmogelijk te voorspellen wie er profijt van zullen hebben. Miljoenen mensen die er nu voor betalen, weten niet of ze lang genoeg zullen leven om resultaat van hun bijdrage te zien. Individuen die hun eigenbelang vooropstellen, zouden een hoger rendement kunnen behalen door te investeren in aandelen en obligaties, en met het dividend

airconditioning en zonneschermen aanschaffen. Maar milieubescherming wordt steeds vaker beschouwd als een behartigenswaardige zaak van algemeen belang.

Gemeenschap

De waarde van een gemeenschap is, net als die van het algemeen belang, voor veel westerlingen geen uitgemaakte zaak. Sommigen beweren dat de term 'gemeenschap' zo vaag is dat hij zelfs niet gedefinieerd kan worden. Anderen stellen dat een gemeenschap een idee is dat gebruikt wordt om de minder bevoorrechte klasse te onderdrukken of dat verwijst naar een onderdrukkend samenlevingsmodel. Daartegenover wil ik stellen dat 'een gemeenschap' gedefinieerd kan worden als een groep individuen die twee kenmerken heeft. Het eerste is een netwerk van affectieve relaties, op basis van genegenheid, die kriskras door elkaar lopen en elkaar versterken. Dat is dus anders dan bij een op-eenrelaties of bij relaties die de vorm van een ketting hebben. Het tweede kenmerk van een gemeenschap is een bepaalde verbondenheid met een kern van gedeelde waarden, normen en betekenissen, en een gemeenschappelijke geschiedenis en identiteit. Ik ben ervan overtuigd dat gemeenschap in principe een

belangrijke zaak van algemeen belang is; in zichzelf, maar ook als voorname bron van andere zaken van algemeen belang. 'In principe' omdat een gemeenschap ook niet kan functioneren, vooral als de sociale verbintenissen, cultuur of politieke structuur onderdrukkend zijn. Daarom is het erg belangrijk om aandacht voor de waarde van gemeenschap in evenwicht te houden met aandacht voor rechten.

Schade

Uit onderzoek blijkt dat mensen schade lijden als gemeenschappen zwak of afwezig zijn. De afwezigheid van bevredigende gemeenschapsbanden leidt ertoe dat mensen zich geïsoleerd en vervreemd gaan voelen, wat bij sommigen tot gevolg heeft dat ze zich terugtrekken uit de maatschappij of antisociaal gedrag gaan vertonen. Dit gedrag varieert van drugs- en alcoholmisbruik tot lidmaatschap van een bende of milite om maar bij een gemeenschap te horen. Andere wetenschappers hebben opgemerkt dat de hedendaagse eenzaamheid mensen neurotisch, zelfzuchtig of narcistisch maakt. Sommigen beweren zelfs dat het kenmerk van het 'hedendaagse zelf' is dat zijn of haar ontwikkeling belemmerd wordt door onvoldoende verbondenheid en door morele wetteloosheid.

Een ander belangrijk aspect van gemeenschappen is hun vermogen om informele sociale controle uit te oefenen, die de morele overtuiging van hun leden versterkt. Dit stimuleert een grotendeels vrijwillige vorming van een sociale structuur. De doeltreffendste manier om gedragsnormen te bekrachtigen, is in te spelen op de behoefte van mensen om voortdurend goedkeuring van anderen te krijgen, vooral van degenen met wie ze een vriendschapsband onderhouden. Deze overtuigingskracht is een belangrijke functie van gemeenschappen, onder meer omdat hierdoor de rol van de staat in hoge mate beperkt kan worden. Deze kan worden vervangen door de informele sociale controle in gemeenschappen. Kortom, gemeenschappen dragen in belangrijke mate bij aan het welbevinden van mensen en zouden beschouwd moeten worden als een zaak van algemeen belang, die op zijn beurt bijdraagt aan verscheidene andere zaken van algemeen belang.

Amitai Etzioni is hoogleraar internationale betrekkingen aan de George Washington-universiteit. Morgen verschijnt het tweede deel van dit artikel over botsingen tussen het algemeen belang en persoonlijke rechten en vrijheden.

Vertaling Heleen Wubs.